

GÜNÜMÜZ TÜRK GAZETECİLİĞİNİN SORUNLARI

Suat GEZGİN*

The Problems of Today's Turkish Journalism

In this article, we examined the structure of Turkish press through the relationship media-politics-capital. Then we examined the problems of Turkish press and the notion of liberty of press. Finally we tried to find solution to these problems.

Key Words: Media, Politics, Capital, Trust, Public Opinion, Mass Media, Liberty of Press, Promotion, Local Press.

.....

Giriş

İletişim olanaklarının, teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte toplumsal yapı içerisinde yer alan kurum ve kişilerin kimlikleri sorgulanmaya başlamıştır. Bu kimlik sorgulamalarının özellikle "güven" üzerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Kamuoyu araştırmaları aracılığıyla yapılan yoklamalarda siyasal kurum ve kişiler üzerinde yoğunlaşan güven sorguları, ardından toplumsal yapı üzerinde etkin diğer kurum ve kişileri de kapsama altına almıştır. Bu sorguların yansıma alanı durumundaki kitle iletişim araçları, zaman

---

* Prof.Dr. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölüm Başkanı, Dekan.

zaman bu araştırmalara yer vererek değerlendirmelerde bulunmuştur. Ancak, gelişen süreçte güven sorgulaması içerisinde sıralamadaki yerinin gittikçe güvensizliğe doğru kaydığını gören kitle iletişim araçları, bu çalışmaların yansımaları "itibar tazeleme-güçlendirme" adına değerlendirmeye başlamıştır. Enformasyon kaynağına dönük güvensizlik, demokratik yaşam adına giderek sorun sayılabilecek belirtiler yaratma eğilimi göstermiştir. Özellikle kitle iletişim araçlarında "medya savaşları" diye tanımlanan grup sürtüşmeleri bu güvensizliği ve bu güvensizliğin doğurduğu sonuçları daha da belirginleştirmiştir.

Kitle iletişim araçlarına dönük güven sorunu, ekonomik darboğazla, kamuoyunda, ilişkilerin siyasi boyutunun yanı sıra ekonomik boyutuyla da izlenmesine yol açmıştır. Ekonomik yetersizlikler, kitle iletişim araçlarında bu yaranın üzerine giden bir eğilim doğurmuştur. Bu eğilim, ekonomik gelişmelere ilişkin haberleri öne çıkarırken, kitle iletişim araçlarının üretim sürecinin de bu sıkıntı üzerine biçimlenmesine yol açmıştır. Televizyon kanallarında yarışma programlarına, gazetelerde ve radyolarda promosyona sıkça rastlanır olmuştur. Öte yandan ekonomik yetersizliğin siyasi boyutu da kitle iletişim araçlarında yoğunlukla gündeme getirilmiştir. Borsa haberleri ve siyasal iktidarların ekonomiye ilişkin uygulamaları tüm detaylarıyla yer bulmuştur. Bu yaklaşım gruplar arasındaki sürtüşmenin çatışmanın bir başka boyutunu daha gündeme getirmiştir. Bu boyut da, kitle iletişim araçlarıyla sermaye gruplarının bütünleşmeye başlaması biçiminde kendini göstermiştir. Kitle iletişim araçları sermaye grubu kimliğiyle kendini gösterirken, destekledikleri sermaye gruplarıyla da dikkatleri üzerine toplamıştır.

Dolayısıyla medya sorunlarını çözümlerken değişkenleri ve etkin unsurlarıyla birlikte değerlendirmekte yarar vardır. Ulusal koşullar dikkate alındığında medya sisteminin, yapılanmasının da kendine özgü biçim ve biçimini yarattığını söylemek gerekir.

Medya-Siyaset-Sermaye İlişkisi

Türkiye’de medya-siyaset-sermaye ilişkisi bu araştırma komisyonu tarafından irdelenmeli ve bu ilişkinin “saygınlık” temelinde gelişimine katkıda bulunacak öneriler TBMM’ye sunulmalıdır. Özellikle medyanın siyaset ve sermaye açısından tarafsızlığına dönük kuşku ve kaygılar, yoğun bir güven bunalımı doğurmuş ve sunulanın bir enformasyon olup olmadığı yönünde kamuoyunda önemli kuşkular yaratmıştır.

Tarihsel gelişimi içerisinde kimi medya gruplarının siyasal yelpazelerde organik diye tanımlanabilecek ilişki düzeyine vardıklarını göstermektedir. Böylesi bir ilişkinin varlığı ya da yokluğu belki tartışma konusudur, ancak kamuoyunda böylesi bir yargının varlığı da tartışma götürmez bir gerçekliktir. Bu konuda özellikle medya kuruluşlarının özdenetim organlarını daha etkin ve yaptırım gücü olan bir pozisyona taşımaları kaçınılmaz görülmektedir. Bu noktada Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, Basın Konseyi, Çağdaş Gazeteciler Derneği, Türkiye Gazeteciler Sendikası gibi örgütlerin konumları yeniden gözden geçirilmelidir. Medyanın yapısal değişimi ve dönüşümü için örgütlülüğün önemi son derece fazladır. Son yıllarda sıkça yinelenen şeffaflık konusu en çok bu alandaki ilişkiler açısından dikkate değerdir.

Basın Özgürlüğü

Türkiye içinde bulunduğu dönem açısından önemli ölçüde gözetim altında olan bir ülkedir. Bu gözetimin varlığı demokratikleşme için bir neden gösterilmemelidir. Salt demokratik yaşamın gerekliliği diye demokratik oluşumu, yapıyı gündeme getirmekte yarar vardır. Öldürülen gazeteci sayısı, silahlı saldırıya uğrayan gazeteci sayısı, güvenlik güçlerinin saldırısına uğrayan gazeteci sayısı gibi inceleme alanlarını çoğaltmak mümkündür. Bu tablolar bugüne kadar göstermektedir ki Türkiye bu alanda sürekli gerek iç gerek dış dinamikler açısından sürekli eleştiriler toplayan bir ülke konumundadır. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin Mayıs 2002 raporu "saldırı-yasaklama-engelleme" başlığı altında şu güncel olaylara yer vermiştir.

-Saldırı-Yasaklama-Engelleme

- Yedinci Gündem muhabiri tutuklandı: Yedinci Gündem muhabiri Azad Adıyaman, HADEP Gençlik Kolları'nın kuruluş yıldönümü etkinliklerini izlemek için gittiği haberde gözaltına alındı. Gözaltına alındıktan sonraki gün çıkarıldığı mahkemeye tutuklanan Adıyaman'ın tutuklanma gerekçesi; Newroz eyleminde kitle arasında bulunmak ve slogan attirmek. (03.05.2002)
- Batman'da gazete binasına saldırı: Faili meçhul kişi veya kişiler, Batman'da yerel yayın yapan Doğuş Gazetesi'nin idare binasının camlarını kırarak kaçtı. Yetkililer, olayla ilgili geniş çaplı araştırmalara başladığını bildirdiler. (07.05.2002)
- Gazeteciye dayak: Tarım ve Köyüşleri Bakanı Hüsnü Yusuf Gökalp'in korumaları, bakan ilaç içerken fotoğrafını çektiği

gerekçesiyle, DHA muhabiri Eraydın Aytekin'i dövdü. Olaydan sonra Sivas Cumhuriyet Savcılığı'na başvuran Aytekin, Bakan Gökalp'in korumalarından şikayetçi oldu. (24.05.2002)

-Basın davaları

- Kuru, Yılmaz'a tazminat ödeyecek: Yeni Şafak Gazetesi köşe yazarı Fehmi Kuru, "Taha Kıvanç" takma adıyla yazdığı köşe yazısında Başbakan Yardımcısı Mesut Yılmaz'a, Moskova ziyaretinde Mavi Akım projesiyle ilgili görüşmeler yaptığını iddia ederek, kişilik haklarına saldırıda bulunduğu gerekçesiyle 1.5 milyar lira manevi tazminat ödemeye mahkum oldu. (08.05.2002)
- Perihan Mağden'e dava: Gazeteci-yazar Perihan Mağden, hayata dönüş operasyonu ile ilgili Radikal Gazetesi'nde yayınlanan "Tüpün Sonu" başlıklı yazısında dönemin Adalet Bakanını hedef gösterdiği gerekçesiyle İstanbul 1 No'lu DGM'de hakim karşısına çıktı. (10.05.2002)

Ahmet Altan davasında "dostane çözüm": Türkiye, gazeteci-yazar Ahmet Altan'ın Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) yaptığı şikayet başvurusunda, maddi tazminat ödemeyi kabul ederek "dostane çözüm" yoluna gitti. Altan, 1995 yılında Milliyet gazetesinde "Atakürt" başlığıyla yazdığı köşe yazısı yüzünden Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde yargılanmış suçlu bulunmasının ardından, Türkiye'nin, ifade özgürlüğü ile ilgili Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. maddesini ihlal ettiğini öne sürerek AİHM'e başvurmuştu. AİHM'den yapılan açıklamada, Türkiye'nin Altan'a 4.573 euro maddi tazminat ödeyerek, "dostane çözüme" gittiği bildirildi. (15.05.2002)

Radikal'e beraat: Radikal Gazetesi'nde 14 Ocak 2000 tarihinde yayınlanan, ölüm oruçlarının konu edildiği "Ölümler engellenebilir" başlıklı haberde Adalet Bakanı Hikmet Sami Türk'ün hedef gösterildiği iddiasıyla İstanbul 2 No'lu DGM'de açılan dava, gazetenin beraati ile sonuçlandı. Yazının eleştiri niteliği taşıdığını belirten Mahkeme, Radikal Gazetesi sahibi Aydın Doğan ile Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Hasan Çakkalkurt'un beraatine hükmetti. (11.05.2002)

Altaylı ve Kanal D'ye suç duyurusu: İnsan Hakları Derneği (İHD), gazeteci Fatih Altaylı, Kanal D Televizyonu ve Radyo D hakkında, "müstehcen yazı yazma, yayınlama, suç işlemeye açıkça tahrik ve umum adaba aykırı yayın yapmak" iddiasıyla Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurunda bulundu. (17.05.2002)

Emine Şenlikoğlu'nun cezası ertelendi: 1999 yılında Antalya Klas FM TV'de yaptığı konuşmasından dolayı hakkında TCK'nın 312'inci maddesi uyarınca dava açılan ve kesinleşmiş 1 yıl 8 ay cezası bulunan yazar Emine Şenlikoğlu'nun cezası, avukatı Ömer Faruk Uysal'ın başvurusu üzerine 1 ay ertelendi. (17.05.2002)

Daily News yazarına mahkumiyet: İngilizce yayın yapan Turkish Daily News Gazetesi'nin köşe yazarı Burak Bekdil, bir yazısında adliyeye hakaret ettiği ve küçük düşürdüğü gerekçesiyle bir yıl sekiz ay, Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Mine Çevik de aynı suçtan on ay hapis cezasına çarptırıldı. Ankara 2'inci Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülen davada; Çevik'in hapis cezası paraya çevrildi, Mahkeme her iki sanığın da cezalarını erteledi. (18.05.2002)

- Kilis'te gazete sorumlusuna dava açıldı: Kilis'te yayınlanan yerel Hududeli Gazetesi'nin sahibi ve sorumlu yazı işleri müdürü hakkında, "Hükümeti yayın yoluyla küçük düşürmek ve hakaret etmek" iddiasıyla Cumhuriyet Savcılığı'nca dava açıldı. (18.05.2002)
- Neşe Düzel'in bölücülük davası: Gazeteci Neşe Düzel ve Radikal Gazetesi Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Hasan Çakkalkurt'un, "mezhep farklılığı gözeterek toplumu kin ve düşmanlığa açıkça tahrik etmek" suçundan, 2 ile 6'şar yıl arasında hapis cezası istemiyle yargılanmalarına, İstanbul 6 No'lu DGM'de devam edildi. (23.05.2002)
- Gazeteci İrfan Aydın, serbest: 15 Şubat 2002 tarihinde Batman'da haber izlerken gözaltına alınarak tutuklanan Yedinci Gündem Gazetesi Batman Temsilcisi İrfan Aydın, Diyarbakır 2 No'lu DGM'de yapılan ilk duruşmanın ardından tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakıldı. (25.05.2002)

Salt Mayıs ayı raporuna yansıyanlar bunlar. Bu raporun bir değişik örneğini de Basın Konseyi hazırlamaktadır. Bu bilançonun çıkardığı çok açık ve yalın bir sonuç: toplumun tüm katmanlarında başlayan demokratikleşme süreci en fazla iletişim alanında yaşanmalıdır. Tablo bu alanda yapılabilecek bir tanımlamanın "demokrasi" sınırları içerisinde kalmasını zorlamaktadır. Bu bağlamda gerek "Basın Kanunu"nun gerek "Radyo ve Televizyonlarının Kuruluşu ve Yayınları Hakkındaki Kanun"un bir an önce bu perspektifle ele alınması gerekmektedir. Ayrıca mevcut ilgili yasal düzenlemelerin –Anayasa dahil-tümünün gözden geçirilmesinde yarar vardır. Dolayısıyla bu komisyonun çalışmaları sonucunda uzun soluklu bir

başlangıcın yapılması gerekmektedir. Bu da “Ulusal İletişim Konseyi/Kurulu” başlığı altında gündeme getirilmelidir. Söz konusu kurul konunun sektör-akademi ve siyasi cephelerini bir araya getirerek yürütülmelidir.

Basında Yoğunlaşma

Türk basının çok önemli sorunlarından biri de hiç kuşkusuz yoğunlaşmadır. Ülke içindeki dağılıma bakıldığında üç önemli grubun varlığı dikkatleri toplamaktadır. Ancak, bu üçlü yapının da tam anlamıyla “güç” tanımına karşılayacağı biraz kuşkuludur. Dolayısıyla bu yapı içerisinde giderek tek merkezli ve kutuplu bir yapının ağırlığından sözedilmeye başlanacaktır. Bu yoğunlaşma görsel-işitsel-yazılı tüm alanlarda kendini gösterirken, dağıtım ağları ve kanalları açısından önemli sıkıntılar yaşanmaktadır. Çağdaş Gazeteciler Derneği'nin istihdama ilişkin gerçekleştirdiği araştırmaya göre: “Doğan, Bilgin ve Çukurova gruplarının 2001 yılında günlük gazete satışında payı yüzde 78,9 olup, bu grupların reklam gelirlerindeki payı da yüzde 67'dir. Tekelleşmenin böylesi devasa boyuta ulaşmasına rağmen, 2001 yılında 1000 kişiye satılan gazete sayısı ancak 47,8'dir (Ek-3).” (ÇGD İstanbul Şubesi Çalışma Hayatı Komisyonu çalışmalarından Nevzat Onaran tarafından derlenen ÇGD'nin “2001 de basın emekçileri” raporu)

Basında yoğunlaşmanın çözüm adresi yine yasal düzenlemelerdir. Yasal düzenlemelerin bu durumu ortadan kaldıracak yapıya kavuşması ivedilikle sağlanmalıdır. Bu anlamda özellikle yerel basının güçlendirilmesi gerekmektedir. Son düzenlemelerle yerel basının da önemli sıkıntılar yaşayacağı ortaya çıkmıştır. Ulusal medya güçlerinin bu anlamda yerel basın ağlarını

da eline geçirmeye çalıştığı bilinmektedir. Çok seslilik, çoğulculuk açısından bu gelişmeler son derece sakıncalı bir tablo yaratmaktadır.

Basında Promosyon

Başlangıçta çok makul ve desteklenebilir bir ürünle başlayan promosyon bugünkü yönelimleri açısından dünya ölçeğinde eşine az rastlanır bir görünüm arz etmektedir. ABD, Almanya, Belçika, Hollanda promosyon konusunda titizliğiyle dikkatleri üzerinde toplayan ülkeler. Söz konusu ülkelerde promosyon engellenmiş durumda. Promosyon olgusu, özellikle yazılı basında ürünün önüne çıkararak, asıl ürünün gözardı edilmesini gündeme getirdi. Promosyon olgusu Türkiye için 1996 yıllarının belirginleştirdiği bir gerçekliktir. Promosyonu satış arttırma uğraşı diye değerlendirirsek eldeki rakamlar göstermektedir ki, bu girişim çok da başarılı bir girişim değildir. Toplam okur sayısını arttırma adına girişimler, çok anlamlı bir tablo ortaya çıkaramamıştır.

Promosyon da yasal düzenlemelerle önlenmelidir. Mesleğin etik değerleri bu tür bir girişimi kaldırabilecek bir esnekliğe sahip değildir. Kuşkusuz satış arttırma çabaları makul değerlendirilmelidir. Ancak bu çabalar kamusal hizmetin boyutunu aşarak, bu hizmetin gerçekleşmesini engelleyecek düzeyde ise, sorun boyutlu demektir. **Promosyon bu anlamda ulusal kültür ve eğitim politikalarına destek olacak nitelikte düşünülmeli ve bu yönde desteklenmelidir.** Tüketim odaklı bir anlayış ise yasal düzenlemelerle biran önce engellenmelidir.

Basında İstihdam

Ekonomik darboğazın, sıkıntının yansımalarından biri de hiç kuşkusuz işsizliktir. İşsizliğin en etkin olduğu sektörlerden biri de medyadır. ÇGD'nin gerçekleştirdiği araştırma sonuçlarına göre, 2001 yılında 4834 medya çalışanı işini yitirmiştir. Aynı çalışma şu ilginç sonuçları da içermektedir. "Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın Ocak 2002 istatistiklerine göre, basında çalışan 9 bin 828 kişinin yüzde 38,33'ü yani 3 bin 768 basın emekçisi sendikalıdır. Bunun 3 bin 398'i Türkiye Gazeteciler Sendikası (TGS), 370'i de Medya-Radyo, Televizyon, Gazete İşçileri Sendikası (Medya-Sen) üyesidir." Sendikal örgütlenmenin uzağında tutulan basın çalışanları, iş güvencesinden yoksun kalmakla birlikte, çalışma konumları açısından da ciddi sıkıntılar yaşamaktadır. Basın Yasası hükümleri uyarınca çalıştırılması gereken basın emekçileri ne yazık ki, çok sınırlı ölçüde bu hakkı kullanabilmektedirler. Öncelikle 1475 sayılı iş yasasını uygulayan kuruluşlar, bununla da yetinmeyerek "telif sözleşmeleriyle" çalışanlarının statüsünü belirlemektedir. İlgili denetimler Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından ne yazık ki gerektiği gibi gerçekleşmemektedir.

Bu alandaki çalışmaların da yasal düzeyde biran önce gündeme getirilmesi gerekmektedir. Çalışanların bu yoğunlaşmış ortamda yasal güvenceye kavuşturulması ve yasaların işletilmesi bir zorunluluktur.

İstihdam konusunda iletişim fakülteleri özelinde de değerlendirmelerde bulunmak gereklidir. Basın kurumlarının iletişim fakültesi mezunu çalıştırmalarını bir yasal zorunluluk olarak öngörmek aşırı bir beklenti olsa bile bunun belirli kotalara

bağlanması gerektiği görülmektedir. Basın çalışanlarının içerisinde iletişim fakültesi mezunlarının henüz beklenen düzeyde olmadığı bilinmektedir. Bu gerçekliği ortadan kaldıracak bir yasal düzenleme, açılan iletişim fakültesi sayısının gereği ve yükümlülüğüdür. İletişim öğrenimi görmüş binlerce işsiz yaratmanın, ülke ekonomisine getireceği yük artık tüm otoriteler tarafından kabul edilmektedir.

Yerel Medya Güçlendirilmeli

Avrupa ülkelerinde demokratik yaşamın önemli öğeleri arasındaki medyanın özellikle yerel kimliğiyle dikkatleri üzerinde toplamaktadır. Ulusal yayın kuruluşlarının yanı sıra önemli bir yerel medya gücünün varlığı da bilinmektedir. Oysa Türkiye’de son yıllardaki gelişmeler yerel medya girişimlerini zora sokmuştur. Yerel medyanın gerekli yasal düzenlemeler ve desteklerle önünün açılması gereklidir. Ayrıca bu kuruluşlarda yaratılacak istihdam olanaklarının da, İletişim Fakültesi mezunları için önemli bir fırsat olarak düşünülmesi gerekir. Nitekim Türkiye’de etkin ve etkili bir yerel medyaya doğru atılacak her adım, bu alanda yaşanan istihdam sorununun bir ölçüde hafiflemesine yardımcı olacaktır. Özellikle radyo ve televizyon alanında güç kazanan yerel medya, radyo ve televizyon mezunlarının iş arayışlarına yanıt verecek düzeye taşınması gerekir.

Sonuç

Medya sorunları, mevzuat yetersizlikleri ve açıklarından ötürü Türkiye özgülünde önemli boyutlara erişmiştir. Medyanın hizmet biçiminin taşıdığı "kamusal" nitelik, bu alandaki yanlışları ve sorunları çok daha önemli kılmaktadır. Dolayısıyla bu alanın çok sesli, renkli olması ve nesnel gerçeklerine ulaşması, uygar ve gönenci Türkiye için atılmış bir adım kabul edilmelidir. Mevzuatın genel ilkeler ve çerçeve metinle birlikte her mecra için ayrıca düzenlenmesi uygulamanın doğurduğu bir gereksinimdir. Bu nedenle yazılı basın ve elektronik basın çerçevesinin daha net ve özgün biçimde belirlenmesi bir zorunluluktur. Ancak bu düzenlemenin, deyim yerindeyse bir anayasası, genel ilkeler ve kurallar bütününün de yaratılması önemlidir. Mevzuatın iki önemli açığı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi basın özgürlüğüne dönük yansımaları, diğeri de medya dünyasının ekonomik süreçleridir. Özellikle ekonomik süreçte, çalışanların iş güvencesi ve basın yasası kapsamında istihdam edilmeleri en özen gösterilmesi gereken noktalardır. Ayrıca örgütlenmenin önünün açılması ve sendikal yapıların medya sektöründe güç kazanmasına destek olunmalıdır.